

Handig toch, al die slimme apps en diensten zodat er meer tijd overblijft voor de écht belangrijke dingen? Alleen komt dat ware leven nooit in zicht. Een vijftig jaar oud jeugdboek had ons dat allang kunnen leren.
TOM GROSFELD

Ik word omringd door hardlopers. Ik zie ze wanneer ik 's ochtends met de kinderwagen naar het kinderdagverblijf wandel. Ze zijn er wanneer ik op zaterdagmiddag langs de Piushaven in mijn woonplaats Tilburg fiets. Zelfs wanneer ik een paar minuten uit het raam staar, holt er meestal wel iemand voorbij.

Waar komen ze vandaan? Mijn eerste gedachte: mensen proberen nu eenmaal wat gezonder te leven dan een paar decennia geleden. Maar dat antwoord zou niet volledig zijn.

In het boek *Waar blijft mijn tijd?* van hoogleraar sociologie Tanja van der Lippe lees ik dat veel mensen zijn omgevormd tot hardloper omdat ze tijd willen besparen. Ze willen zo efficiënt mogelijk fit blijven. Daarom nemen de ledenaantallen van sportverenigingen flink af. De moderne mens sport liever individueel. Zo zit hij niet vast aan de in steen gebeitelde tijden van de trainingen op de voetbalclub, die ook nog eens relatief lang duren. En hoeft hij niet te blijven hangen in de kantine of deel te nemen aan andere sociale verplichtingen. Tijd is een object dat zich in stukken laat knippen en productief laat maken. Van elke activiteit of handeling kan wat worden geschraapt. Het leven als rekensom.

De kostenefficiënte sporter had een bewoner kunnen zijn van de stad die de Duitse schrijver Michael Ende beschreef in zijn klassieke kinderboek *Momo en de tijdsparaders* (1973), dat vijftig jaar geleden verscheen. Het leven in die stad kabbelt voort, totdat de inwoners op een dag aangemoedigd worden om zo efficiënt mogelijk met hun tijd om te gaan.

Fantasiewereld

Centraal in het boek staat een meisje dat Momo heet. Ze woont in een amfitheater buiten de stad. De stedelingen bezoeken haar vaak. Ze kan goed luisteren, met aandacht en belangstelling, omdat ze tijd in overvloed heeft. De mensen zeggen tegen elkaar: 'Ga toch naar Momo! Dan worden al je problemen opgelost.' Ook de kinderen komen graag bij haar langs. Dan spelen ze urenlang en werpen ze de ene na de andere fantasiewereld op.

Dan verschijnen de Grijze Heren. Ze dragen spinnenwebgrijze pakken en ronde bolhoeden en roken voortdurend kleine, askleurige sigaren. Het is hun missie om de inwoners van de stad zoveel mogelijk tijd te laten besparen.

Een van hen stapt de kapperszaak van meneer Fusi binnen. De kapper heeft net lopen tobben over dat hij eigenlijk meer uit het leven zou moeten halen. Hij is best gelukkig, maar heeft niet het idee dat hij zijn 'ware leven' leidt. Hij zou meer kunnen bereiken, succesvoller moeten zijn.

Het kost de Grijze Heer dan ook weinig moeite om meneer Fusi ervan te overtuigen een spaarrekening te openen bij de Tijd-Spaar-Kas. 'Ziet u, beste meneer Fusi, u verspilt uw leven met schaargeklepper, kletspraatjes en zeepschuim. Wanneer u eenmaal dood bent, lijkt het net of u nooit bestaan heeft. Wanneer u tijd had om het ware leven te leiden, zou u een heel ander mens zijn. Dus alles wat u nodig hebt, is tijd.'

De Grijze Heer opent zijn loodgrijze aktentas, begint te rekenen en laat meneer Fusi zien hoeveel tijd hij tot nu toe heeft verloren. Wat een verspilling! Hij kan maar beter direct beginnen met sparen, bijvoorbeeld door sneller te werken en al het overbodige weg te laten. In plaats van een halfuur nog maar een kwartier aan klanten besteden. Het bezoek aan zijn moeder inkorten tot een halfuur. De overbodige parkiet wegdoen. Minder vaak naar zijn vriendin toe (hij wil toch niet met haar trouwen). Niet meer de dag overdenken voor het slapengaan. Minder zingen, lezen en met vrienden zijn. 'Het zijn allemaal verliesposten', zegt de Grijze Heer. 'Bekijk de dingen toch eens zakelijk en reëel.'

Meer in minder tijd

Momo en de tijdsparaders is zo'n boek dat op het moment van schrijven dystopisch was, maar inmiddels overeenkomt met de werkelijkheid. Toegegeven: het is een menselijke neiging om steeds meer te willen doen in minder tijd. Ook in 1973 hunkerden veel mensen daar al naar. Illustratief zijn de zelfhulpboeken over persoonlijke effectiviteit en timemanagement die in die periode populair werden.

Toch is de drang naar efficiëntie en tijdsbesparing in de 21ste eeuw enorm geïntensiveerd. Veel moderne mensen hebben het neoliberale ethos verinnerlijkt, ze zien zichzelf als een bedrijf en zijn als de dood om tijd te verspillen. Met blokkenschema's en volgepropte agenda's proberen ze er maximaal rendement uit te halen. Ze schrappen al het overvloedige weg uit hun leven, zijn mean en lean.

Die manier van denken wordt aangejaagd door de digitale revolutie. Sinds de komst van de iPhone in 2007 is bijna de hele wereld met een paar kliks en swipes binnen handbereik. Silicon Valley bouwt met zijn platforms, apps en algoritmen verder aan een wrijvingsloze wereld waarin het voor de gebruikers bijna onmogelijk wordt om niet geobsedeerd te raken door hun eigen efficiëntie en optimalisatie.

Het leven van de moderne stedeling is op meer manieren verweven met allerlei tijdbesparende diensten. Illustratief zijn de slogans op de bussen van de Albert Heijn die hier door de buurt rijden: 'Druk, druk, druk, en toch je koelkast gevuld'. En: 'Haal jij de kinderen, doen wij de boodschappen'. En wat te denken van de Swapfiets. Bij een lekke band hoef je die niet zelf te plakken. Je hoeft zelfs niet naar de fietsenmaker: je stuurt een appje en er wordt een nieuwe bij je thuisbezorgd.

Er zijn tentjes die maaltijdvervangende shakes of gechopte groenten aanprijzen. Dat scheelt weer koken en kauwen. Naast fitnessketens die 24/7 open zijn, is er nu ook bodytec: sporten met elektroden op je lichaam, waardoor je binnen twintig minuten kunt bereiken wat normaal drie uur duurt. Via de app Flitsboek kun je samenvattingen van populaire zelfhulpboeken lezen in circa 15 minuten (of het audiobestand afspelen op 1.5x de snelheid, terwijl je de was opvouwt).

De flitsbezorger is misschien wel het meest exemplarische voorbeeld van hoe het digitale tijdperk het leven heeft veranderd. Hun bedrijfsmotto: 'Gorillas bestaat om een wereld te creëren met directe toegang tot uw behoeften'. Een woordvoerder van het bedrijf " " vertelde de media dat mensen niet alleen boodschappen bij hen kopen, maar ook tijd.

Waar gaan al die opgespaarde minuten, uren en dagen dan aan op? Langer doorwerken, een extra cursus, nóg een marathon. Het is als de Paradox van Jevons, genoemd naar de Engelse econoom William Stanley Jevons (1835-1882), die ontdekte dat wanneer fabrieken via technologische vooruitgang tot een hogere efficiëntie kwamen, ze er niet voor kozen om met minder middelen even hard te groeien, maar juist méér middelen gingen inzetten om nóg harder te groeien.

Die paradox gaat ook op voor het persoonlijke leven. De komst van de wasmachine, auto en e-mail leidden niet tot extra vrije tijd, maar zorgden ervoor dat we vaker gingen wassen, langere afstanden aflegden en meer elektronische brieven verstuurd. Op dezelfde wijze creëert een applicatie die boeken reduceert tot tien pagina's geen tijdwinst, maar een groeiende zucht naar het lezen van meer samenvattingen.

cyclus van versnelling

De Duitse socioloog Hartmut Rosa vatte dit in zijn boek *Leven in tijden van versnelling* samen als de 'versnellingskringloop': technische versnelling jaagt maatschappelijke veranderingen aan die op hun beurt ons levenstempo versnellen, waardoor er weer technische versnelling nodig is om dat tempo vol te houden. Het houdt, kortom, nooit op.

Het doet me denken aan al die diensten, coaches en zelfhulpboeken die het aanwakkeren van onze obsessie naar tijds optimalisatie rechtvaardigen met de belofte dat we uiteindelijk 'meer tijd zullen overhouden voor de écht belangrijke dingen in het leven'.

Maar dat zogenaamde 'ware leven' komt nooit in zicht. We worden op dezelfde manier voor de gek gehouden als meneer Fusi, die ontdekt dat hij geen rente op zijn tijd ontvangt, maar dat de Grije Heren alle tijd voor zichzelf gebruiken. Het zijn tijddieven, in hun overleven afhankelijk van andermans tijd. Ze symboliseren hoe heel efficiënt zijn vooral het systeem, en niet onszelf, ten goede komt. Niet alleen meneer Fusi, de hele stad zwicht voor de Grije Heren. Verzet lijkt onmogelijk, aangezien ze de kunst verstaan om niet op te vallen. Hoewel ze met steeds meer in de stad vertoeven, kijken de inwoners langs ze heen. En wanneer ze door een van hen worden aangesproken, vergeten ze zijn gezicht alweer snel. Daardoor kunnen de Grije Heren onbedreigd hun gang gaan.

Het gevolg is dat het leven in de stad berekenend en doelmatig wordt. Een woestijn van orde en regelmaat, waarin de inwoners zich vastklampen aan hun agenda's, schema's en planningen en geen seconde meer verspillen. Hoewel ze meer geld dan ooit verdienen en zich allerlei luxe kunnen permitteren, raken ze neerslachtig, vermoeid en verbitterd.

Ze hebben nergens tijd voor. Alles wat ze ondernemen, bekijken ze door de bril van efficiëntie, en bestempelen ze direct als verloren tijd. Met die blik kijken ze zelfs naar hun vrije tijd: ook die moet worden uitgebuit en in dienst staan van hun rendement.

Hartmut Rosa schrijft in zijn boek wat Michael Ende al doorhad: dat moderne samenlevingen worden gereguleerd, gecoördineerd en beheerst door de klok en " " een strakke agenda. Net zoals de Grije Heren nauwelijks opvallen, kost het ook in de 21ste eeuw moeite om het tijdsregime waar te nemen. Niemand vertelt ons toch wat we moeten doen en hoe we moeten leven? In werkelijkheid bestaat er zoiets als een tijdsdiscipline: mensen worden in verregaande mate beheerst en onderdrukt door een 'onzichtbaar,

gedepolitiseerd en niet ter discussie gesteld' regime dat ze aanmoedigt om zo efficiënt mogelijk met hun tijd om te gaan.

druk op de wil

Rosa spreekt zelfs van 'versnellingstotalitarisme'. Hoewel een abstract principe, is het wel een kracht die iedereen in zijn greep houdt. 'Want het oefent druk uit op de wil en de handelingen van individuen, het is onmogelijk om eraan te ontkomen, iedereen wordt er op een of andere manier door beïnvloed, het dringt in alle facetten van het leven door en het blijft niet beperkt tot één bepaald maatschappelijk aspect. Daarnaast is het moeilijk of vrijwel onmogelijk om er kritiek op te hebben, of het te bestrijden, want de temporele normen (planningen, deadlines en de 'retoriek van het moeten') functioneren als zuivere feiten, als natuurwetten, die niet ter discussie gesteld kunnen worden.'

Ziedaar de bijna exacte overeenkomst tussen het versnellingstotalitarisme en de heerschappij van de Grijsz Heren. Vooral het onzichtbare karakter van het tijdsregime wordt in Momo en de tijdspaarders al met een vooruitziende blik uiteengezet. Ergens halverwege het verhaal zegt een van de Grijsz Heren: 'Niemand mag weten dat we er zijn en wat we doen. Wij zorgen ervoor dat geen mens zich ons herinneren kan. Alleen zolang we niet herkend zijn, kunnen we ons werk voortzetten.'

Dus, vraagt ook Rosa zich af: op wie of wat richten we ons wanneer we kritiek op het tijdsregime willen uitoefenen?

de tijd bevrijd

In Momo en de tijdspaarders komt uiteindelijk alles goed. Momo ontdekt dat de Grijsz Heren alleen maar bestaan, omdat de mensen hun tijd gewillig en vrijwillig aan ze hebben afgestaan. Ze vindt de kluis waar alle tijd ligt opgeslagen, opent de deur en bevrijdt de tijd. De inwoners van de stad krijgen hun oude leven weer terug.

Zouden wij, net als Momo, kunnen ontsnappen aan de machten buiten onszelf die ons dwingen om zo efficiënt mogelijk met onze tijd om te gaan? De Duitse filosoof Rüdiger Safranski schrijft in Tijd dat de toekomstige cultuurstrijd zal gaan tussen de versnellers van het digitale kapitalisme en de onthaasters. Het mag duidelijk zijn dat de Grijsz Heren tot de versnellers behoren en in de meerderheid zijn.

Momo zit in het kamp van de onthaasters. Ze moedigt aan om ruimte in te bouwen voor inefficiëntie, ondoelmatigheid, spel, gelummel en gedagdream. Wat we van haar kunnen leren, is dat de waarde van een mensenleven niet alleen wordt bepaald door prestaties en efficiëntie, maar dat het ondoelmatige, het nutteloze en het trage ook waarde hebben. Wie dat inziet, kan ervaren wat het betekent om mens te zijn, en zich aansluiten bij de onthaasters.

Dat zal ik de volgende keer naar ze roepen, wanneer ik de hardlopers weer zie. "

de auteur

Journalist Tom Grosfeld (1994) _studeerde communicatie- en informatiewetenschappen in Tilburg. Hij schrijft over de tijdgeest en de invloed van digitalisering en technologie op het leven. Vorig najaar verscheen zijn boek Agendahedonisme.

Vragen bij de tekst

1. Ben jij van het onthaasten? Of ben jij een druk bezig bijtje?
2. Ben jij het wel of niet eens met de bewering: wie efficiënter probeert te leven heeft nergens meer tijd voor?
3. Stel dat je meer tijd zou hebben, zou je dan je ware leven kunnen leiden en een heel ander mens zijn?
4. Welke plek krijgt God/geloof/religie in jouw leven en hoe geef je dat vorm?
5. In het boek van Michel Ende biedt Momo een luisterend oor aan mensen die hun problemen aan haar voorleggen. Hoe ga jij met jezelf om als je een probleem hebt? Wie is jouw luisterend oor? Voor wie ben jij een luisterend oor?